

## TÜRK DİZİLERİ ÜZERİNE KÜLTÜREL VE İDEOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME: “MADE IN TURKEY”

*Ekmel GEÇER\**

### Öz

Bu makale; Türk televizyonlarında son yıllarda artış gösteren ve aynı zamanda kültürel bir dönüşüme neden olduğu iddia edilen “Türk-yapımı” (made in Turkey) dizilerin etrafında dönen tartışmalara değinerek küresel ve yerel ölçekte oluşturduğu “popüler kültür” etkileşimini, bu etkileşim sürecini şekillendiren kültürel vurguları, ulusal ve uluslararası bir literatür taraması eşliğinde vermeyi hedeflemektedir. İdeolojik karşı çıkışlar, modernite, geleneksellik, popüler kültür, film çalışmalarındaki gelişmeler ve sosyal kimliklerin, dinin, milliyetçiliğin ve toplumsal cinsiyetçiliğin yeniden inşa edildiği medya temsilleri bu makaledeki temel öğelerdendir. Öte yandan, bu kültürel yapımların orijinleri, ekran dışındaki (yazılı basın, kamusal alan, akademik çalışmalar) temsilleri ve bu dizilere yöneltilen bilimsel ve toplumsal tepkilere de bu çalışmada değinilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:**Diziler, televizyon, kültür, medya üretimi, eğlence endüstrisi, izleyici.

### A Cultural And Ideological Approach To The Turkish Soap Operas: “Made In Turkey”

#### Abstract

Specifically, tackling the debates around the “made-in Turkey” soap operas, this article aims to give the pop-cultural, local and global interaction of these television serials and the cultural motives that structure this interaction along with a national and international literature review. Ideological oppositions, modernity, tradition, popular culture, the progress in the Turkish film production and the media representations where social identities, religions, nationalisms and gender are structured, are main highlights of this article. On the other hand, this commentary also attempted to give the origins of these cultural productions, their out-screen representations (print media, public-sphere, academic studies) and the systematic and social critiques of these serials.

**Keywords:** Soup Operas, television, culture, media production, entertainment industry, audience.

## GİRİŞ

Türk dizileri ve onların etrafında dönen tartışmalara, şüphesiz Türk televizyon-culuğunun tarihsel gelişiminden yola çıkarak bakılmalıdır. Bu nedenle, TRT'nin yayına başladığı 1968 yılından<sup>1</sup> özel kanalların 90'larda<sup>2</sup> Türk toplumunun hayatına girmesine kadar geçen süre, aynı zamanda renkli ekranların evlere yerleşme süresi ve dolayısıyla toplumsal, ailevi ve bireysel yaşam biçimindeki (kültür) değişimin ilk işaretlerinin görüldüğü zamanlar olarak nitelendirilebilir.

Televizyon dizilerinin yukarıda değinilen kültürel dönüşümde özel bir yeri vardır. Bu nedenle, diğer programlara değinilse de, diziler bağlamındaki tartışmalar, bu makalede hususiyetle vurgulanmıştır. Türkiye'de toplumun televizyon seyretme alışkanlığının yüksek seviyelere çıkmasının başlangıcı olan 90'lardan bugüne; televizyon dizilerinin kültürel etkileşimi, medyadaki temsilleri, onlara yöneltilen sosyal ve bilimsel eleştiriler; kültür, modernite, geleneksellik, televizyon ürünlerindeki gelişim ve dizi sektöründeki muhtemel zorluklar bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır.

Türk toplumu dizileri seyretme serencamına daha çok pembe dizi formatındaki *Kinta Kunte*, *Köle Isaura* gibi tarihi gerçekliğe sahip dizilerle başladı ve bu süreci *Yalan Rüzgârı*, *Zenginler de Ağlar*, *Hayat Ağacı*, *Manuela*, *Yaban Gülü* gibi daha uzun yapımlar devam ettirdi. Sabahın erken saatlerinde ya da akşam saatlerindeki dizi toplanmaları, 90'lı yıllarda Türkiye'deki toplumsal yaşam kültürünün önemli bir görünüşü haline dönüşmüştür. Bu diziler daha çok ezilmiş sınıfın ıstıraplarını gündeme getirmiş ve belki de Türkiye'de bunca ilgi görmesi insanların kendilerini dizideki kahramanlarla özdeşleştirmeleri olmuştur. Ancak özellikle son yıllarda yerli dizilerin yapılmaya başlanmasıyla bu süreç farklı bir mecrada devam etmiş artık daha çok "bizden" olan "ezilmişlerle" özdeşleşebilme imkânına kavuşabilmiştir.<sup>3</sup>

Türkiye'de, özel kanalların yayına başlamasıyla televizyon programlarında biçim ve içerik bakımından değişiklik olmuş, program türlerinde de çeşitlenmeler yaşanmıştır. TRT yayıncılığında olduğu gibi özel televizyon yayıncılığında da yerli izleyiciler tarafından dramalar yoğun ilgi gören programlar arasında yer almıştır. Bu diziler, çok kanallı televizyon ortamında en yaygın anlatı türlerinden biri olmuştur.<sup>4</sup>

\* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi. E-posta: ekmeLgecer@sakarya.edu.tr

<sup>1</sup> Çetin, Emre, *The Paramilitary Hero on Turkish Television: A Case Study on Valley of the Wolves*, Newcastle, 2015, s. 60.

<sup>2</sup> Eickelman, D. F. ve Anderson, J. W., *New Media in the Muslim World: The Emerging Public Sphere*, USA, 2003, s. 196.

<sup>3</sup> Mustafa Tekin, "Çocuklar Duymasın ya da Bir Sitcomun Çağrıştırdıkları", *Umran Dergisi*, İstanbul, 2003 Sayı: 103, s.107.

<sup>4</sup> TV dizilerinin çeşitleri ve değişen türleri için bkz. Sevilay Çelenk, *Televizyon Temsil Kültürü:90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2005, s.290.

Türk televizyonları, bir zamanlar Avrupa'da yayınlanan sabah saatlerindeki "soap opera"larla<sup>5</sup> yetinirken artık yerli diziler yapılmaya başlanmış ve bu diziler "altın saatler"de (*prime time*)<sup>6</sup> yayınlanmıştır. Kanallar, Türk toplumundan edindikleri hikâyelerle daha etkili bir izlenme profili yakalamış, böylece istedikleri reytingleri<sup>7</sup> yakalayabilmişlerdir. Bu yeni diziler özellikle 1995 yılından itibaren hemen hemen tüm televizyon kanallarının ana yayınlarda en önemli yeri almış, bugün Türkiye'de neredeyse her akşam her kanalda birkaç dizi yayınlanmaya başlamıştır.<sup>8</sup>

### POP-KÜLTÜREL BİR KURGU OLARAK DİZİLER

Günümüzde boş zamanları hedef alan bir endüstrileşmenin varlığını ve eğlenmenin giderek rutinleştiğini ileri süren çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda, bu sürecin önemli bir parçasının standart ve sürekli yenilenmeye dayanan televizyon programları olduğu görülebilmektedir.<sup>9</sup> Bu programlar içerisinde de diziler özel bir yer tutmaktadır ve ayrıca en çok ilgi gösterilen program türlerinden biridir.<sup>10</sup>

Dizilerin aralarındaki farklılıkların benzerliklere oranla önemsiz gibi görünmektedir. Özellikle, mevcut film kültürü dikkate alınarak, hangi hikâyeler ve formatlar çok reyting yaparsa o format aynıyla taklit edilmektedir. Diziler için "televizyon sa-

<sup>5</sup> "Soap Opera", bir hikâyenin bölümler halinde televizyon ya da radyoda yayınlanmasıdır. Soap operalar aslında "sabun köpüğü" olarak da nitelendirilir. Bu yayınlar, yeterince uzundur. "Soap" ifadesi, ilk zamanlarda bu türden yayınlara, Gamble, Palmolive gibi "sabun" markalarının sponsor olmasındandır. Bu diziler (hikâye) önceleri sadece ev kadınlarına yönelik olarak gün içerisinde yayınlanırken daha sonraları değişen "mesai" bağlamında farklı versiyonları ile akşamları da yayınlanmaya başlamıştır ki şimdilerde ülkemizde de erkek ya da kadın izleyiciye hitap eden, sıkça seyredilen diziler akşam "soap opera"larıdır. Soap operaları diğer drama türlerinden ayıran en önemli özelliği açık uçlu hikâye bölümlerinden oluşmasıdır. Her bölüm hikâyenin bir dahaki bölümle bağlanarak devam edeceğini gösteren sözlerle biter. Yılın belli bölümlerinde yayınlanan soap operalar genelde "dramatik" bir son ile bitirilir. Bkz. Dorothy Hobson, *Soap Opera*, Cambridge: Polity Press, 2002.

<sup>6</sup> Prime time, herhangi bir programın akşam saatlerinde (akşam ortasında) televizyonda yayınlanmasıdır. Bu kuşakta genellikle diziler, filmler, reality şovlar, eğlence ve maçlar yayınlanır. Genel olarak prime time saatleri 20.00 ila 23.00 saatleri arası ya da merkez için 19:00 ila 22:00 saatleri arası olarak kabul edilmiştir. Pazar prime time saatleri, birer saat önceden başlar. Bu saatler, toplumun "geleneksel televizyon izleme eğilimi"ne göre değişkenlik arz edebilir. Bu nedenle farklı ülkelerde farklı "prime time" uygulamaları görülebilir.

<sup>7</sup> İzleyici Oranı (*reyting*) ortalama izlenme oranıdır. Bir program diliminde veya zaman diliminde her dakikaya düşen ortalama izleyici yüzdesini gösterir. İzlenme Payı, bir kanalın belli bir zaman diliminde toplam izleyiciden aldığı olduğu payı gösterir. Detay için bkz: Bülent Çaplı, *Medya ve Etik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2002. Ayrıca bkz: Reyting. [http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik\\_id=438adebb-ecf6-4456-bffd-efcd7e0e3dd](http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=438adebb-ecf6-4456-bffd-efcd7e0e3dd)(26.09.2012).

<sup>8</sup> Sevilay Çelenk ve Nilüfer Timisi, "Yerli Dramalarda Kadın Temsili ve Şiddet", *Televizyon, Kadın ve Şiddet*, Nur Betül Çelik, (drl.), 1. Basım, Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı, 2000, s.23.

<sup>9</sup> Gülseren Adaklı Aksop, "Televizyon Türlerinde Dönüşüm", *Yıllık 99*, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2001, s.237.

<sup>10</sup> Wilson, M. J., "Preserving Soap History: What wil it Mean for the Future of Soaps?" *The Survival of Soap Opera: Transformations for a New Media Era*, Ford, S., Kosnik, A. D. ve Harrington, C. L. (drl.), USA: University Press of Missisipi, 2011, s. 151.

natinin en gelişmiş biçemlerinden biri olma sıfatı" yakıştırılmıştır. İzleyici, dizideki karakterlerin yaşamlarının bir parçası hâline gelmeye başladığını düşünerek, dizinin seyredilmesine daha yoğun katılımda bulunmaktadır.<sup>11</sup>

Diziler de tıpkı diğer televizyon programları gibi onaylarını ve devam ettirilip ettirilmeyecekleri sonucunu izleyiciden alırlar. "Programın üretilmesi ve devam ettirilmesi için endüstriye belli bir kârı vaat etmesi yani belli bir izleyici kitlesi tarafından beğenilmesi gerekmektedir. Bu beğeninin temel ölçütü izlenme oranıdır. Günümüzde medyanın ürettiği temel meta biçiminin izleyici olduğunu ileri sürülmüş, izleyicinin medya endüstrisi tarafından reklâm verenlere satıldığı görüşü savunulmuştur."<sup>12</sup>

Televizyon dizilerinin, özellikle son yıllarda artan ivmesi, toplumsal kültüre etkisi ve kendi çevresinde yeni bir kültür oluşturması ayrıca değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu dizilerin gündelik yaşamdan (*Papatyam, Star TV*) politikaya (*Veda Kanal D*), aile içi ilişkilerden (*Bir Kadın Bir Erkek, Star TV*) töresel inançlara (*Hayat Devam Ediyor, ATV*), toplumsal yapıdan (*Yalan Dünya, Kanal D*) psikolojik hislere (*Beşinci Boyut, STV*) dair pek çok konuda mesajlar vermesi akademik alanda da çözümlene ihtiyacı oluşturmaktadır. Sosyal Antropolog *Tayfun Atay* katıldığı TV programında, günde 3-4 saatini dizi izlemeye ayırdığını belirttikten sonra dizi ve toplumsal yaşam arasındaki ilişkiye dair şu önemli tespiti yapıyor:<sup>13</sup>

Türkiye'de diziler toplumu anlamak için çok önemli ama bu anlamda diziler yeterince ciddiye alınmıyor. Türkiye'de diziler İkinci Bahar ile ciddiye alınmaya başlandı. Orada anlatılan hayatın geleneksel yaşam biçimi, geleneksel kültür kalıplarından modern kültür kalıplarına geçiş, bunun için kullanılan simgeler önemliydi. Diziler doğal bir antidepresan etkisi yapar, ancak izleme saatlerinin abartılması da tehlikeye yol açabilir.

Dizilerde işlenen konular genelde birbirinin aynısı olmasına rağmen, konular bitmez tükenmez çeşitlenmeler biçiminde işlenmektedir.<sup>14</sup> Televizyonlarda yayınlanan bu dizilerde, olay örgüsünün kurulmasında; aşk, iş ve cemaat ilişkilerinde yaşanan gerilim ve çatışmalardan yararlanılmakta, dizinin devamını sağlamak için sıklıkla şiddet ve cinsellik içeren bölümlere yer verilmektedir (*Aşk! Memnu, Kanal D*).<sup>15</sup> Güncel hayata dair hemen her konuyu işleyerek senaryolarını geliştiren dizilerin (özellikle bu çalışmada ayrı başlıklar halinde ele alınanlar), son zamanlardaki

<sup>11</sup> Bahadır İçel, *Hayatımızı Değiştiren Unutulmaz Diziler*, İstanbul: Başlık Yayın, 2011.

<sup>12</sup> Tellan, Bülent, "Üretim ve Tüketim Süreci Açısından Popüler Kültür ve Medya İlişkisi: Kurtlar Vadisi Örneği", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Kasım 2004, Yıl: 5, Sayı: 57, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi57/tellan-kurt.htm>(13.03.2006).

<sup>13</sup> Tayfun Atay, *Jurnal Programı*, A Haber, 25.10.2012.

<sup>14</sup> Gürhan Tümer, "Televizyon İnsanı", *Gösteri Dergisi*, Sayı.15 (1982), s.53.

<sup>15</sup> Mathieu Roussein, "Turkish Soap Power: International Perspectives and Domestic Paradoxes", *Euxinos*, 2013, Volume: 10, pp. 16-22.

değişime rağmen, dini motiflere ya da yaşama dair pek az öge barındırması da dikkate değerdir.

1980'lerin başında, Hollandalı kültürel çalışmalar eleştirmeni Ien Ang, araştırması için "Viva" isimli bir kadın dergisinde okuyucularına şunu sorar: "Dallas<sup>16</sup> gibi dizileri neden sevip sevmediğinizi bana yazar mısınız?" Ang, verdiği ilanın ardından bu diziyi seven ve sevmeyenlerden mektuplar aldı. İzleyicilerden biri şöyle diyordu:<sup>17</sup>

*"Dallas'ı neden seviyorum biliyor musunuz? Sanırım bunun nedeni dizideki problemlerin, entrikaların, büyük-küçük zevklerin ve belaların kendi hayatımızda da olması... Gerçek hayatta da J.R. gibi korkunç birini tanıyorum, ama o sadece sıradan bir inşaatçı. Bazen onlarla ağlamayı seviyorum. Neden olmasın? Böylece eskide kalmış duygularım bir çıkış yolu buluyor."*

Ang'ın okuyucusunun verdiği cevapta da görülebildiği gibi, Dallas gibi diğer dizilere de duygusal gerçekliği veren, dizilerdeki ailelerin hayatı ile kendi hayatımızı birleştirmemizdir. Aslında Türkiye'deki diğer dizilerde de hemen hemen aynı motifler vardır. Oradaki aileler kadar zengin olmayabiliriz ancak bozulan ilişkiler, mutluluk, sevinç, acı, hastalık gibi temel duygular ise ortaktır. Dizilerden bunca etkilenmemizin sebebi dizinin başarısı değil; duyguların ortak oluşu olsa gerektir.<sup>18</sup>

İlk dönemlerde daha çok Amerikan dizilerinin taklidi şeklinde kendine hayat veren Türk dizileri zamanla daha başarılı bir ivme kazanmış ancak yine de "bir kültür dayatması" yapmaktan kendini uzaklaştıramamıştır. Diziler, genelde belli sorunlara yönelik konular işlemekte ve yönetmenlerin "günlük hayatın gerçekleri" olduğunu belirttikleri unsurları (*entrika- Küçük Sırlar, şiddet- Arka Sokaklar*) tüm detayları ile göstermekten imtina etmemektedir.

Bu filmlerin olay örgüleri, karakterleri ve temalarının dayandığı *ortak referansları gündelik olaylar* sağlamaktadır. Bu ortak referanslar izleyici üzerinde öyle etkili olmaktadır ki, aileler çocuklarına film kahramanlarının ismini vermekte, iş yeri sahipleri ofisleri için filmdeki ofisin adını kullanabilmekte, seks ve şiddet kişileştirilerek davranış isimlendirilebilmektedir (*TC Coşkun ya da Deli Yürek*). Böylelikle dizi karakterleri bir bir gerçek hayatımıza girmiş aramıza karışmış olmaktadırlar. Gerçek anne babaların, gerçek iyilerin yerine geçirilen sahteleri zamanla seyirci üze-

<sup>16</sup> 1980'lerde ortaya çıkan Dallas dizisi ülkemiz de dâhil olmak üzere uluslararası anlamda büyük başarılar kazandı. 90'ın üzerinde ülkede izlendi. Sıradan insanın tarih boyunca süregelen soylulukla zenginliğin kökenindeki haksızlıkla savaşın televizyon ekranındaki bir simgesidir. Bu nedenle JR kahraman olmuştur. Çünkü o tüm yozluğun çürümüşlüğüne gerçek simgesidir. Dallas dizisi ve etkisi için bkz. Erol Mutlu, *Televizyonu Anlamak*, 1. Basım. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1992.

<sup>17</sup> Brown, Mary Ellen, *Soap Opera and Women'S Talk: The Pleasure of Resistance*, London: Sage, 1994, s. 50.

<sup>18</sup> Thussu, Daya Kishan, *Communicating India's Soft Power: Buddha to Bollywood*, New York: Palgrave, 2013, s. 32.

rinde kolay kolay giderilemeyecek bir etki oluşturmaktadır.<sup>19</sup>

Televizyon dizileri yahut programları yönelik olan eleştiriler “sevmek” ve “sevmemek” ile kategorize edilebilir. Aslında birçok TV yapımına daha baştan oluşturulmuş bir önyargı ile karşı gelinmektedir. Diziyi sevmenin çeşitli nedenleri sıralanabilir. Hayatımızda dizilerdeki olayları yaşamamız, aşklar, sevinçler, kötülükler, hastalıklar... Ama “sevmemeye” yönelik temel sebep genel anlamda “popülere karşı oluş”tan kaynaklanmaktadır. Bazen günlük yaşamımızda oluşturulan tartışmalardan da etkilenerek belki de “farklı görünmek gerektiği” düşüncesi ile “dizi kötü” demekle yetinip “bir tür popüler kültür ürünü olduğu için sevmiyorum ve seyretmiyorum” diyerek eleştiri sebebini söylememenin verdiği güven daha cazip gelebilmektedir.<sup>20</sup>

Dizilerin keyif vermesindeki asıl sebep bireyin kendini dizi içinde hissederek gündelik telaşlarından uzaklaşması ya da dizilerdeki karakterlerle kendi hayatında sık sık karşılaşmasıdır. Dizi ve diğer programları seyrederek vakitlerini hoşça geçirdiklerini düşünen insanlar bir yandan da oradan gelen mesajlara boyun eğmek durumunda kalmaktadırlar. Öte yandan, kolay yoldan para kazanmak, istediğine ulaşmak, zengin olmak hayali, dizileri bağlayıcı kılan unsurlardandır.<sup>21</sup>

Diziler, bir bakıma, izleyicilerine kendi sorunları için çözüm bulma yolları da sunmuştur. Her ne kadar insan hayatı dizilerdeki kadar sansasyonel olmasa da insanın birey olarak toplumsal ve duygusal sorunlarını kendi çabalarıyla ve doğru bilgileneyle kendi başlarına çözebilecekleri bilgisini vermiştir. Günlük hayatta da karşılaşılabilecek, ırk ayrımcılığı, suçlunun yakalanması, hukuki yollara başvurma, gibi konular insanları cezpedip onlara yeni bilgiler sunarak problemleri çözme yolunu da takdim etmektedir. Aşırı lükse rağbet ettirdiği düşünülse bile, mesela ev kurma, bahçe düzenleme, dekor, aksesuar, kentli bir yaşamın gerekleri konusunda da diziler izleyicilere bilgiler verebilmektedirler.<sup>22</sup>

Diziler ve diğer programlar aracılığı ile insanlara bir takım modeller sunulmakta ya da dayatılmaktadır. Özellikle Asmalı Konak dizisindeki “Seymen Ağa” tiplmesi ile belirginleşen “model sunumu” daha sonraki dizilerde de devam etmiştir. Bir İstanbul Masalı’nda *Selim*, Avrupa Yakası’nda *Selin*, Kurtlar Vadisi’nde *Polat*, Çocuklar Duymasın’da *Meltem*, Yaprak Dökümün’de *Ali Rıza Bey*, Aşk Memnu’da

<sup>19</sup> Shah, Pragati, *Influence of Soap Operas on Nepalese Women’s Identity Formation: A Qualitative Study*, Hanover, 2008, s. 8.

<sup>20</sup> Liccardo, Lynn, “The Ironic and Convulated Relationship between Daytime and Primetime Soap Operas”, *The Survival of Soap Opera: Transformations for a New Media Era*, Sam Ford, Abigail De Kosnik, C. Lee Harrington (drl.), 2011, US: University of Mississippi, s. 121.

<sup>21</sup> Rohd, David, *Beyond War: Reimagining America’s Role and Ambitions in a New Middle East*, New York, Penguin, 2013, s. 115.

<sup>22</sup> Lambertz, Kathrin ve Hebrok, Melanie “Women’s Language in Soap Operas: Comparing Features of Female Speech in Australia and Germany”, *Griffith Working Papers in Pragmatics and Intercultural Communication*, 2011, s. 39 - 54.

*Bihter ve Matmazel*, Muhteşem Yüzyıl'da *Hürrem*, bunlardan sadece birkaçıdır.

Başta çocuklar olmak üzere bu tiplerin zihinlere yerleşmiş ve bir dönem insanları kendilerini onlarla özdeşleştirmişlerdir. Türkiye'de değişik yaş gruplarından erkek çocukların bir dönem "*Polat Alemdar*" gibi olmak istemeleri ve tümüyle onun davranışlarını kopyalamaları bunun en belirgin örneğidir. Aileler artık çocuklarından 'ben okula gitmek istemiyorum, mafya olacağım' sözlerini sıkça duymaya başlamıştır.<sup>23</sup>

Televizyonlarda sunulan modeller genelde erkeğin sert, şiddet kullanan, maço yönünü ortaya çıkarırken; kadınsa daha pasif ve sessiz olmaları gerektiğini belirten mesajlar vermektedirler.<sup>24</sup> Kadınların sessizliğini ve pasifliğini kınayan diziler de kimi zaman görülse de<sup>25</sup> genelde kadınlar etkin olmayan, tümüyle erkeğe bağımlı bir görüntü arz etmişlerdir (*Yaprak Dökümü*, *Necla ile Leyla karkaterleri*). Bu ve benzeri aktarımlar, kendilerini dizi kahramanları ile özdeşleştiren bireyler için yanlış mesajlarla doludur ve cinsiyet üzerine tesis edilmiş bir rol çizmektedir. Ancak geleneksel ve modern tartışmasında "modernlik" mesajı daha çok kadın üzerinden verilmeye çalışılmış, kadının erkeğin üzerindeki hâkimiyeti ve iş dünyasındaki değişimi sıklıkla vurgulanmıştır (*Fatmagül'ün Suçu Ne*, *Meltem ve Annesi*).

Televizyon aracılığıyla sunulan bu modellerden en çok etkilenen, diğer konularda da olduğu gibi, yine çocuklardır. Çocuklar özellikle ergenlik çağına gelinceye dek kendilerine bir model arayışı içerisindeyler. Her kişide bu ihtiyaç zorunlu olarak vardır.<sup>26</sup> Özellikle anne ve babalarından yeterli ilgiyi ve sevgiyi göremeyen çocuklarda televizyon modelleri daha etkili olmaktadır.

On bir-yirmi yaş arası, gençlerin toplumsal nitelik kazanmaya çalıştığı dönemdir. Dolayısıyla sunulan roller de en çok bu yaş grubunu etkilemektedir ki, gazete haberleri bu bilgiyi doğrulamaktadır. Bu yaşlarda gençler kendilerine model olabilecek, "onun gibi" olmak istedikleri kişiler ararlar. Televizyon bu arayışa hızlı ve çabuk tüketilebilecek alternatifler sunmaktadır.<sup>27</sup> Bir dönem "yıldız parlayan" örnek kişilik kısa zamanda sönmekte ve fakat bu gençleri ömür boyu etkileyebilecek

<sup>23</sup> Kurtlar Vadisi değerlendirmesi için bkz. Mehtap Yılmaz Gür, "Kurtlar Vadisi", Zaman Gazetesi, 01.05.2004.

<sup>24</sup> Kraidy, Marwan, *Reality Television and Arab Politics: Contention in Public Life*, New York, 2010, s. 205.

<sup>25</sup> "Çocuklar Duymasın" adlı dizide "Meltem" karakteri, kadının pasif olmaması gerektiğine, moderniteye ayak uydurması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Burada Meltem, kocası karşısında susan, itiraz etmeyen bir kadın gibi değil; aksine erkeğine yöne veren, maço tavırlarını eleştiren, gerektiğinde çekip giden bir model gibi görünmektedir.

<sup>26</sup> "Özdeşim Kurma Teorisi" kişinin bir başka insanı model alarak kendisini şekillendirdiği bilinçsiz işleme ayak uydurması mekanizmasıdır. Aynı zamanda kişinin sosyal bir kimliği kendi benlik sistemine katma sürecidir. Özdeşim iki taraf içerir. Birincisi kimliği sunan kişi ikincisi ise bu kimliğe özenendir. Bkz. Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, 1. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s.572.

<sup>27</sup> Bkz. İlhan Yerlikaya, "Çocuk ve Gençlerin Medyadaki Zararlı Yayınlarla Karşı Bilinçlendirilmesinde En Büyük Görev Aile ve Eğitimcilerdir", [http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/lcerikGoster.aspx?icerik\\_id=3a8e7b4c-aa8c-4cbc-8dfd-074ab1992864](http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/lcerikGoster.aspx?icerik_id=3a8e7b4c-aa8c-4cbc-8dfd-074ab1992864) (25.01.2007).

modeller üretilmemektedir (*Karadayı dizisinde Mahir karakteri*).<sup>28</sup>

Çocukların özellikle cinli-perili sihir ve büyü dizilerinin verdiği mesajlara muhatap kalması onları gerçek hayatın “gerçekliğinden” alabildiğine uzaklaştırmaktadır. Çocukların okul sonrası tek eğlencesi haline dönüşen, *Sihirli Annem* (Star TV), *Selena* (Atv), *Acemi Cadı* (Star TV), *En iyi Arkadaşım* (Show TV) gibi diziler; televizyon, internet ve bilgisayarın etkisi altında kalan çocukları kendine bağlamaktadır.

Bu dizilerde gerçek dünyaya ait nerdeyse hiçbir öge görülememektedir. Cinler-periler havalarda uçuşuyor ve sihir sayesinde isteyen her istediğine anında kavuşabiliyor. Melekler ve şeytanlar savaşıyor, darmadağın bir ev sihirli bir değnek sayesinde anında toparlanıyor. Melekler ya da olağanüstü güçlere sahip insanlar küçük bir el hareketiyle zamanı durduruyor. Ödevlerdeki eksiklikler ve sınıftaki başarısızlıklar “iyi bir peri”nin yardımıyla hemen giderilebiliyor.

Dolayısıyla çocuklar, ne zaman bir sıkıntı içine girseler böyle “iyilik perileri” bekliyorlar.<sup>29</sup> Bu filmler çocukları gerçekten kopuk bir dünyaya çekiyor. Bütün işler büyü sayesinde bir anda hallediliyor. Böylelikle çocuğun bilinçaltına, “çalışmadan iş yapma anlayışı enjekte ediliyor.” Bir başka dizide baba köpek şeklinde gösteriyor. Bu da geleneksel “büyüklere saygı” anlayışına ciddi anlamda zarar veriyor.<sup>30</sup>

Televizyonun çocuk üzerindeki etkisi bağımsız bir çalışmanın konusu olacak kapsamdadır. Ancak burada kısaca değinilmesi gereken hususlardan biri de annelerin “ayakaltında dolaşmasın, televizyon seyretsin” diye çocukları tümüyle TV’nin etki alanında bırakmasıdır. Ne seyredeceğini, nasıl seyredeceğini bilmeyen çocuk doğal olarak yararlı-zararlı her şeyi hiçbir ayırım yapmadan ve her sahneyi çekinmeden izleyebilmektedir. Televizyonun karşı konulmaz gücüne boyun eğen çocuklar, değerlerini televizyon dizilerinden oluşturarak toplumsal hayata girmektedirler.

*“Çocuklar filmlerden öğrendiklerini uygulamak ve ‘film gibi’ yaşamak istiyor. Sizin çocuğunuz da ‘taşıyıcı annelik’ hakkında fikir sahibi olabilir ve bunu savunabilir. Dahası belki de onun için ‘bir gecelik kaçamağın’ bedeli ağır dır!”<sup>31</sup>Bunları tabi ki siz öğretmediniz. Vakit geçirsin diye başına oturttuğunuz tele-*

<sup>28</sup> Geraght, Christine, “Women’s Fiction Still? The Study of Soap Opera in Television Studies”, *Critical Studies in Television*, 2006, Sayı:1, s. 133.

<sup>29</sup> Ümmühan Atak, “Çocukların TV’den öğrendiği Ahlak”, *Gerçek Hayat Dergisi*, Sayı.326, (19.01.2007), s.18.

<sup>30</sup> Ahmet Maraşlı, “Toplum Cinnet Geçiriyor”, *Gerçek Hayat Dergisi*, Sayı.326, (19.01.2007), s.19. (Röportaj: Ümmühan Atak).

<sup>31</sup> Yazarın burada atıfta bulunduğu dizi “Binbir Gece”dir. Dizide filmin erkek başrol oyuncusu Onur, rol arkadaşı Şehrazat’a istediği para karşılığında bir gecelik birliktelik teklif etmiş, Şehrazat da çocuğuna ilik nakli yaptırmak için bu teklifi kabul etmiştir. Daha da ilginç olan bir hafta sonraki bölümde yine daha fazla para teklif edilmesiydi. Ergun Babahan bu konuya değinerek filmde “anneliğe hakaret edildiği”ni belirtmekte ve şunları eklemektedir. “Hasta çocuğunuzun ameliyatı için fahişelik yapar mısınız? Veya bunu yapan birini “ideal anne” ilan eder misiniz? Binbir Gece isimli dizi aynen bunu yapıyor. Gündüz programlarını (Bu programları savunmuyorum elbette) haklı olarak yerden yere vuranlar bu konuda sessiz kalıyor veya diziyeye övgü yağdırıyor. Oysa bu dizi çocuğu lösemi veya başka bir ağır hastalığın pençesinde kıvranan tüm annelere hakaret niteliği taşıyor. Niye biriyle yatıp çocuğuna kur-



vizyon öğretti.”<sup>32</sup>

Dizilerde çelişkili durumlardan biri de “aile vurgusu”nun bütün olumsuzlamalara rağmen sıklıkla yapılması ve en kötü kahramanın dahi kendisini beraberliğinde mutlu hissettiği bir ailesinin olmasıdır (*Türk Malı- Show TV*). Televizyon dizilerinde her ne kadar “aile”nin önemine yeterli vurgu yapılmasa da, yerli dramalar aslında ailenin vazgeçilmezliğine hizmet etmektedir. Bu olumlama kimi zaman ideal aileyi sunarak (*Çocuklar Duymasın- ATV*), kimi zaman kayıp bir ailenin özlemini yansıtarak (*Adını Feriha Koydum, Show TV*), kimin zaman ise bozuk aile bireylerinin psikolojik buhran halini (*Yaprak Dökümü, Kanal D*) sergileyerek takdim edilir.<sup>33</sup>

Her tür dramada şiddete başvurulur. Şiddet aslında türün yapısından kaynaklı olan vazgeçilmez bir öğedir. Çünkü çatışmanın yeniden ve yeniden oluşturulması gerekir ki izleyicinin diziye bağımlılığı artırılabilir. Tabii televizyon dizilerinin şiddete bu kadar çok yer vermesi ve onun yerine başka bir şey koyamaması çoğunlukla diziyi inandırıcılıktan uzak kılmaktadır. Dizilerin fragmanlarında dahi çeşitli flashbacklerle “kan, nefret ve gözyaşı” gibi kelimelerin ön plana çıkarılması şiddetin izleyicide yaptığı “bağımlılık” etkisine bir atıftır.<sup>34</sup>

Bir diziyi seyrettirmenin yollarından birisi de, insanların belki bazen duydukları ancak tanık olmadıkları ve yaşamadıkları “olayların ve ilişkilerin” ekranlarda tüm açıklığıyla dramatize edilerek yansıtılmasıdır. Çünkü hemen herkes hayatının belli sürelerinde daha hafif ya da daha ağır bunalımlarla bir şekilde karşı karşıya gelmiş ya da kendisine anlatılmıştır. Alt edilemeyecek olanın alt edilmesi, görülmeyecek olanın görülmesi belki de bir şekilde bu görüntüleri cazip kılmaktadır. Haberler başta olmak üzere, reality showların, magazin programlarının ve talk showların bu şiddeti içermesi televizyon dizilerini ve diğer programlarının heyecanını artırmakta ve bunları daha izlenir kılmaktadır.<sup>35</sup>

Türkiye’de özellikle Asmalı Konak’la etkili olmaya başlayan dizi furyası günümüzde de artarak devam etmektedir. Daha önce yayınlanan gündüz pembe dizilerinin bir formatı şeklinde başlayan yerli diziler zamanla değişiklik göstermişlerdir. Bu yeni dizilerde aksiyon daha etkin bir şekilde yer almakta dizi karakterleri ara-

→ →  
tarmıyorsun deniliyor adeta bu annelere. Oysa televizyon yayıncılığının temel ilkelerinden biri aile kavramını ayakta tutmak, desteklemektir. Bu dizide ise çocuğunu kurtarmak için patronuyla 150 bin dolar karşılığı bir gece beraber olan anne rol model ilan ediliyor. Hem anneler, hem hasta çocuklar aşağılanıyor. Bütün Türkiye’de ahlaksızlığın yüceltilmesine alkış tutuyor. Ülkenin temel kavramları böyle böyle erozyona uğruyor. Anneler bugün çocuklarının ameliyatı için, yarın eğitimi için fahişeliğe başlamazsa utançduyacaklar herhalde. Özgürlükçü Türkiye’nin geldiği nokta bu: Anneyseniz fedakârlık yapın, para için patronunuzla yatın. Ayıp ve yazık!” Ergun Babahan, “Anneliğe Hakaret”, Sabah Gazetesi, 28.11.2006.

<sup>32</sup> Çocuk ve Televizyon ilişkisi üzerine önemli değerlendirmelerde bulunan yazı için bkz. Ümmühan Atak, “Çocukların TV’den öğrendiği Ahlak”, Gerçek Hayat Dergisi, Sayı.326, (19.01.2007), ss.18-19.

<sup>33</sup> Burton, Graeme, *Talking Television : An Introduction to the Study of Television*, London: Arnold Publishers, 2000, s.57.

<sup>34</sup> Singhal, Arvind ve Rogers, Everett M., “Television soap operas for development in India”, *Gazette, Netharlands*, 1988, Sayı: 41, s. 114.

<sup>35</sup> Mutlu, Erol, *Televizyon ve Toplum*, Ankara, 1999, s.149.

sındaki sorunlar daha çabuk çözülmektedir (*Ezel, Karadayı, Suskunlar*). Bunun sebebi kuşkusuz haftada bir kere diziyi seyreden izleyicilerin kahramanlarının ilişkisinin detaylarıyla uğraşamayacağıdır.

Gündüz pembe dizileri gibi akşam dizilerinde de aile unsuru önemli bir yer teşkil etmekte ancak bunlarda servet kazanma ve cinsellik (*Fatmagül'ün Suçu Ne, Kanal D*) daha çok ön plan çıkmaktadır. Diziler bu ve benzeri sebeplerle üzerinde en çok konuşulan televizyon türü olmuşlardır. Bunun nedeni dizilerin izleyiciyi kendisine bağlamasındaki etkin rolüdür. Diziler hayatın her alanıyla ilgili sahneler içermesiyle toplumun sürekli gündeminde olmuş, popüler kültür aktarıcıları olarak izleyicilerin hayatını yönlendirmede etkin olmuşlardır.<sup>36</sup>

### SONUÇ

Bu makale Türkiye'de üretilen diziler üzerinde sosyo-kültürel değerlendirmede bulunulmuştur. Bu açıdan bakıldığında, Türk dizileri; hedef kitlesi, reytingleri ve televizyon kurguları da dikkate alınarak; içinden çıktığı toplumun öğelerini taşımaktadır. Yapımlarda, izleyicinin dikkatini çekmek için daha çok aşk, entrika, polisiye ve çatışma motifleri öne çıksa da özellikle son dönemlerde ciddi bir ekonomik sektör olarak gelişen dizi kurgularının, 90'lardaki ilklerin aksine, belki de sosyopolitik konjonktürün de etkisiyle, toplumsal yaşam biçimlerini ve toplumsal çeşitliliği daha iyi yansıttığı söylenebilir. Bu durum bir yandan televizyon/medya üretiminin toplumsal değişimle yakından ilgili olduğuna yönelik bir olumlamayı öngörse de, medya üretiminin aslında "reyting" odaklı olduğu; ancak politik-muhafazakâr atmosferin ağırlığı sebebiyle toplumsal dinamikleri dikkate aldığı tereddüdü de akademik gündemdeki yerini korumaktadır.

Öte yandan, Türk dizilerinin Balkanlar'dan Latin Amerika'ya birçok ülkede yayınlanmasının Türkiye'nin itibar değerine (halkla ilişkiler ve reklamcılıkla ilişkili olarak), bilinirliğini artırarak, katkı sunduğu açıktır. Akademik medya çalışmalarında "kötü"nü oluşturduğu değer "iyi"ye oranla daha az dikkat çektiğinden olsa gerek, (yukarıda bahsedildiği gibi) içerdiği olumsuzluklara rağmen; dizilerin Türkiye'deki muhafazakâr araştırmacılar tarafından devamlı bir tenkide tabi tutulmaktadır. Ancak medya üretiminde mesafe alan Türkiye'nin gelişimi dikkate alındığında, üretkenliğe olan takdirin nerdeyse hiç görülmemesi anlamsız görünmektedir. Bu nedenle oradaki toplumların kapalı yaşam biçimlerini göz ardı ederek Türk dizilerinin Arap ülkelerindeki yansımalarına da yoğunlaşp, dizileri sadece "toplumsal yapıyı bozan" öğeler olarak lanse etmenin akabinde, bu dizilerin tümüyle yanlış bir kurgu üzerine dayandırıldığı iddia etmek doğru olmayacaktır.

<sup>36</sup> Eskilerden günümüze dizilerin kısaca serüveni ve etkileri için Bkz. Yusuf Bülbül, "Bu Yıl Herkesin Dizi-si Oldu", Zaman Gazetesi, 31.12.2003.

**Kaynaklar:**

- » Aksop, Gülseren Adaklı. "Televizyon Türlerinde Dönüşüm", Yıllık 99, Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, 2001, ss. 229-253.
- » Atak, Ümmühan. "Çocukların TV'den öğrendiği Ahlak", Gerçek Hayat Dergisi, Sayı.326, (19.01.2007), ss. 18-19.
- » Atay, Tayfun. Jurnal Programı, A Haber, 25.10.2012.
- » Babahan, Ergun. "Anneliğe Hakaret", Sabah Gazetesi, 28.11.2006.
- » Brown, Mary Ellen (1994). Soap Opera and Women 'S Talk: The Pleasure of Resistance, London: Sage.
- » Budak, Selçuk (2003). Psikoloji Sözlüğü, 1. Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- » Burton, Graeme (2000). Talking Television : An Introduction to the Study of Television, London: Arnold Publishers,
- » Bülbül, Yusuf. "Bu Yıl Herkesin Dizisi Oldu", Zaman Gazetesi, 31.12.2003.
- » Çelenk, Sevilay (2005). Televizyon Temsil Kültür: 90'lı Yıllarda Sosyokültürel İklim ve Televizyon İçerikleri, Ankara: Ütopya Yayınları.
- » Çelenk, Sevilay ve Timisi, Nilüfer (2000). "Yerli Dramalarda Kadın Temsili ve Şiddet", Televizyon, Kadın ve Şiddet, Nur Betül Çelik, (drl.), Ankara: Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı.
- » Çetin, Emre (2015). The Paramilitary Hero on Turkish Television: A Case Study on Valley of the Wolves, Newcastle: Cambridge Scholars.
- » Eickelman, D. F. ve Anderson, J. W. (2003). New Media in the Muslim World: The Emerging Public Sphere. USA: Indiana University Press.
- » Geraght, Christine. "Women's Fiction Still? The Study of Soap Opera in Television Studies", Critical Studies in Television, 2006, Sayı:1, ss. 129-141.
- » Gür, Mehtap Yılmaz. "Kurtlar Vadisi", Zaman Gazetesi, 01.05.2004.
- » Hobson, Dorothy (2002). Soap Opera, Cambridge: Polity Press.
- » İçel, Bahadır (2011). Hayatımızı Değiştiren Unutulmaz Diziler, İstanbul: Başlık Yayın.
- » Kraidy, Marwan (2010). Reality Television and Arab Politics: Contention in Public Life, New York.
- » Lambertz, Kathrin ve Hebrok, Melanie "Women's Language in Soap Operas: Comparing Features of Female Speech in Australia and Germany", Griffith Working Papers in Pragmatics and Intercultural Communication, 2011, ss. 39 - 54.
- » Liccardo, Lynn (2011). "The Ironic and Convulated Relationship between Daytime and Prime-time Soap Operas", The Survival of Soap Opera: Transformations for a New Media Era, Sam Ford, Abigail De Kosnik, C. Lee Harrington (drl.), US: University of Mississippi.
- » Maraşlı, Ahmet. "Toplum Cınnet Geçiriyor", Gerçek Hayat Dergisi, Sayı.326, (19.01.2007), s.19.
- » Mathieu Rousselin. "Turkish Soap Power: International Perspectives and Domestic Paradoxes", Euxeinos, 2013, Volume: 10, pp. 16-22.
- » Mutlu, Erol (1992). Televizyonu Anlamak, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- » Mutlu, Erol (1999). Televizyon ve Toplum, Ankar: TRT.
- » Rohd, David (2013). Beyond War: Reimagining America's Role and Ambitions in a New Middle East, New York: Penguin.
- » Shah, Pragati (2008). Influence of Soap Operas on Nepalese Women's Identity Formation: A Qualitative Study, Hanover: Hanover College.
- » Singhal, Arvind ve Rogers, Everett M. "Television soap operas for development in India", Gazette, Netharlands, 1988, Sayı: 41, ss. 109-126.
- » Tekin, Mustafa . "Çocuklar Duymasın ya da Bir Sitcomun Çağrıştırdıkları", Umrans Dergisi, İstanbul, 2003, Sayı: 103, ss.107-108.
- » Tellan, Bülent. "Üretim ve Tüketim Süreci Açısından Popüler Kültür ve Medya İlişkisi: Kurtlar Vadisi Örneği", Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi, Kasım 2004, Yıl: 5, Sayı: 57, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi57/tellan-kurt.htm>.
- » Thussu, Daya Kishan (2013). Communicating India's Soft Power: Buddha to Bollywood, New York: Palgrave.
- » Tümer, Gürhan. "Televizyon İnsanı", Gösteri Dergisi, Sayı, 15, 1982.
- » Wilson, M. J. (2011), "Preserving Soap History: What wil it Mean for the Future of Soaps?" The Survival of Soap Opera: Transformations for a New Media Era, Ford, S., Kosnik, A. D. ve Harrington, C. L. (drl.), USA: University Press of Mississippi, ss. 140-153.
- » Yerlikaya, İlhan. "Çocuk ve Gençlerin Medyadaki Zararlı Yayınlarla Karşı Bilinçlendirilmesinde En Büyük Görev Aileye ve Eğitimcilere Düşmektedir", [http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/lceirikGoster.aspx?icerik\\_id=3a8e7b4c-ea8c-4cbc-8dfd-074ab1992864](http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/lceirikGoster.aspx?icerik_id=3a8e7b4c-ea8c-4cbc-8dfd-074ab1992864).